

AK PARTİ'NİN

15 YILI

DIŞ POLİTİKA

AK PARTİ'NİN 15 YILI DIŞ POLİTİKA

KEMAL İNAT, ALİ ASLAN, BURHANETTİN DURAN

SETA

Kemal İnat

Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyesi ve aynı üniversitede Ortadoğu Enstitüsü'nün müdürüdür. *Dünya Çatışmaları*, *Ortadoğu Yıllığı* ve *Türk Dış Politikası Yıllığı* kitaplarının editörleri arasında yer alan İnat, *Türkiye* gazetesinde dış politika yazıları yazmaktadır.

Ali Aslan

University of Delaware'de (ABD) Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler okudu, 2012 yılında aynı üniversiteden doktora derecesini aldı. SETA İstanbul'da Toplum ve Medya Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında uluslararası tarihsel sosyoloji, Türk dış politikası ve uluslararası siyaset yer almaktadır.

Burhanettin Duran

Prof. Dr. Duran SETA Genel Koordinatörü ve İbn Haldun Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Pek çok kitabın editörlüğünü yapmıştır. *Türk Parlamento Tarihi* (3 cilt) kitabının yazarıdır. *Sabah* ve *Daily Sabah* gazetelerinde köşe yazarı olan Duran'ın İslamcılık, Türk düşünce tarihi, Türk dış politikası, Avrupa, demokrasi ve sivil toplum konularında İngilizce ve Türkçe çalışmaları bulunmaktadır.

SETA Kitapları 29

ISBN: 978-975-2459-45-8

© 2017 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Aralık 2017, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Mehmet Akif Memmi

Düzeltili: Mustafa Said İşeri, Bahar Albayrak

Tasarım ve Kapak: Hasan Suat Olgun

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

I. BÖLÜM

DIŞ POLİTİKANIN ÇERÇEVESİ

TÜRK DIŞ POLİTİKASINI ANLAMAK İÇİN KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE: OTONOMİ ARAYIŞI	17
ALİ ASLAN	

TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASININ AK PARTİ DÖNEMİNDE YENİDEN YAPILANDIRILMASI	41
MUHİTTİN ATAMAN	

ORTADOĞU'DA GELENEKSEL REKABET Mİ BÖLGESEL DİZAYN MI?	61
UFUK ULUTAŞ, BURHANETTİN DURAN	

AK PARTİ DIŞ POLİTİKASINDA UYUŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ UYGULAMALARI	85
TALHA KÖSE	

II. BÖLÜM

KÜRESEL GÜÇLERLE İLİŞKİLER

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE "EKSEN" SORUNU	109
KEMAL İNAT, MUSTAFA CANER	

İŞBİRLİĞİ VE KRİZ İKİLEMİNDE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ	135
ÖZGÜR TÜFEKÇİ	

TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ: GÜÇLÜ SİYASİ İRADE VE İSTİKRAR	155
KADİR TEMİZ	

**UYUMDAN GÜVEN BUNALIMINA
TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ** 171
FİLİZ CICIOĞLU, HÜSNA TAŞ YETİM

**TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİNDE
DENGE ARAYIŞININ GETİRDİĞİ KRİZ** 195
ÖMER YILMAZ

TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİNDE GÜVEN TAZELEME 221
İSMAİL EDİZ

III. BÖLÜM ORTADOĞU İLE İLİŞKİLER

**SURİYE SAVAŞI VE ABD'NİN GÖLGESİNDE
TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİ** 239
KEMAL İNAT, MUSTAFA CANER

**BAĞDAT VE ERBİL ARASINDA
İRAK'TA DENGE SİYASETİ** 263
ALİ BALCI, İSMAİL AKDOĞAN

**REKABET VE İŞBİRLİĞİ SARKACINDA
TÜRKİYE-KÖRFEZ İLİŞKİLERİ** 281
ABDULLAH ERBOĞA

**ARAP İSYANLARI SÜRECİNDE
TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ** 297
İSMAİL NUMAN TELCİ

**NORMALLEŞMEDEN GERİLİM VE ÇATIŞMAYA:
TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ** 317
RAMAZAN ERDAĞ

**KRİZDEN NORMALLEŞMEYE
TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ** 337
MUSTAFA CÜNEYT ÖZŞAHİN

IV. BÖLÜM
BÖLGE POLİTİKALARI

TÜRKİYE-ORTA ASYA İLİŞKİLERİNDE SINIRLI İŞBİRLİĞİ	357
YAŞAR SARI	
“BÖLGESEL SAHİPLENME” EKSENİNDE TÜRKİYE’NİN BALKAN POLİTİKASI	381
SEMA KIRCI	
GÜNEY KAFKASYA İLE İLİŞKİLERDE İMKAN VE SINIRLAR	403
ÜNAL TÜYSÜZ	
AB’NİN GÖLGESİNDE TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASI	427
ENES BAYRAKLI, HACI MEHMET BOYRAZ	

V. BÖLÜM
DIŞ POLİTİKADA SERT VE YUMUŞAK GÜCÜN YERİ

SAVUNMA SANAYİNİNDE “YERLİ” VE “MİLLİ” ÖZERKLİK	449
MERVE SEREN	
TÜRKİYE’NİN İSTİHBARAT VE SİBER GÜVENLİK POLİTİKALARI	473
ERSİN ÇAHMUTOĞLU	
BİR DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK TÜRKİYE’NİN DIŞ YARDIMLARI	491
VEYSEL KURT	
TÜRKİYE’NİN KAMU DİPLOMASİSİ POLİTİKASININ YÜKSELİŞİ	509
OĞUZ GÜNGÖRMEZ	
TÜRKİYE’NİN DIŞ TÜRKLER SİYASETİNİN DÖNÜŞÜMÜ	531
KAZIM KESKİN	
YAZARLAR	553

TAKDİM

AK Parti iktidarı boyunca Türk dış politikasının nasıl şekillendiğine bakıldığında ilk göze çarpan özellik Türkiye'nin ekonomik ve askeri kapasitesinde yaşanan artışın dış politikaya yansıtılması çabasıdır. Özellikle 2003-2008 arasında yaşanan hızlı ekonomik büyüme ile imkanları artan Türkiye dış politikada bilindik kalıpların dışına çıkmaya daha bağımsız ve aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. 2008-2009 dünya ekonomik krizi, 2010 sonunda başlayan Arap İsyanları'nın Ortadoğu'yu istikrarsızlaştırması ve 2013 yılındaki Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle başlayıp 17-25 Aralık ve 15 Temmuz darbe girişimlerine uzanan iç politik türbülansın etkisiyle dış politika-daki hareket alanı daraltılmaya çalışılan AK Parti yönetimi bu meydan okumalara karşı arkasında duran milletin desteğiyle daha aktif bir dış politikaya yönelmiştir. 15 Temmuz darbe girişiminin yenilgiye uğratılmasının hemen ardından Fırat Kalkanı Harekatı gibi büyük bir sınır ötesi operasyonu gerçekleştirmiştir.

Türkiye'nin AK Parti döneminde artan ekonomik ve askeri kapasitesinin yanında darbe girişimi sonrasında yapılan tasfiyelerle ordunun millî karakterinin artırılmasının da mümkün kıldığı Fırat Kalkanı Harekatı'yla Türkiye yeniden bölgesel güç gibi hareket etmeye başlamış ve sınırının ötesinde kendi güvenliğine tehdit oluşturan gelişmelere sessiz kalmayacağını göstermiştir. Türkiye'nin, Suriye'nin yanında Irak'taki gelişmelere sessiz kalmaması ve özellikle Kuzey Irak'ta asker bulundurmaya devam etmesi de bölgesel güç olmanın gereklerindedir.

AK Parti döneminde Türkiye'nin bölgesel gücün ötesine geçmeye çalışarak Mısır, Libya, Tunus, Katar ve Somali gibi ülkelerde etkisini artırmaya çalışması ise kısmen başarılı olmuştur. AK Parti yönetiminin Türkiye'nin sınırdaş olmadığı bu ülkelerle yakın ilişkiler kurma çabaları söz konusu ülkeleri kendi nüfuz alanı içerisinde gören bazı bölgesel ve küresel güçleri rahatsız etmiş ve müdahalelerle karşılaşmıştır. Mısır'da Türkiye ile yakın işbirliği içerisine giren Muhammed Mursi yönetimi bir darbeyle iktidardan devrilen Tunus'ta yine Türkiye'ye yakın olan Nahda hareketi iktidardan uzak tu-

tulmaya çalışılmış, Ankara'nın Libya, Katar ve Somali ile ilişkileri ve bu ülkeler üzerindeki etkisi sınırlandırılmak istenmiştir. Katar krizi sırasında bu ülkeye yönelik talepler arasında Türk askeri üssünün kapatılmasının da yer alması Türkiye'nin bölgesel gücün ötesine geçmeye çalışan çabalarından duyulan rahatsızlığın açık göstergelerinden birisini oluşturmuştur.

AK Parti döneminde Türkiye'nin özellikle Batılı ülkelerde rahatsızlık uyandıran bir başka uygulaması ise “çok boyutlu dış politika” yaklaşımı çerçevesinde Arap İsyancı'nın başlamasına kadar İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerle geliştirdiği yakın işbirliğiydi. Özellikle ABD ile ciddi sorunları olan İran ve Suriye ile ilişkilerin güçlendirilmesi ve 2009 başından itibaren Gazze saldırıları ve sonrasında Mavi Marmara saldırısını gerçekleştiren İsrail ile ilişkilerin gerilmesi Türkiye'ye karşı “eksen kayması” suçlamalarının yapılmasına yol açmıştır. Bu suçlamaları yapan Batılı çevreler AK Parti yönetiminin Türk dış politikasını bağımsız bir çizgiye oturtma arayışlarından vazgeçmesini ve yeniden Batı yörüngesine girmesini amaçlamışlardır.

Türkiye'nin Batı'dan gelen “eksen kayması” eleştirilerine rağmen dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmekte ısrar etmesi ise 2010'lu yıllarda ABD ve Avrupa ülkelerinden gelen baskının giderek artmasına yol açmıştır. Arap İsyancı'nın Ortadoğu'yu sürüklediği istikrarsızlık sonucu Türkiye'nin özellikle Suriye'de yaşadığı sorunlar Batılı çevrelerce Türkiye'yi tedip etmek için bir fırsat olarak görülmüştür. AK Parti yönetimi “DEAŞ'a destek vermek” ve “nükleer silah yapmaya çalışan İran ile işbirliği yapmak” gibi birbiriyle çelişen suçlamalarla itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çevreler kendilerine Türkiye içinden de müttefik bulmakta zorlanmadılar. Erdoğan, AK Parti ve Türkiye'ye karşı medya aracılığıyla yürütülen bu karalama kampanyasının dışarıdaki aktörlerinin temel amacı Türkiye'nin dış politikadaki hareket kabiliyetini azaltmak, kendisini savunmakla ve içeride meşruiyetini kabul ettirmekle oyalamak olmuştur. Onlara destek veren içerideki aktörlerin amacı ise demokratik yarış sonucu deviremedikleri AK Parti'nin bu şekilde iktidardan uzaklaştırılmasıdır. Bu karalama kampanyasının önemli bir aktörü olan FETÖ'nün de AK Parti'nin dış politika çizgisinden rahatsız olan ABD ve diğer bazı Batılı ülkelerin Türkiye siyasetine doğrudan müdahalede kullandıkları etkili bir araç olarak karşımıza çıktığının altını çizmek gerekir.

ABD ve diğer Batılı ülkelerin Türk dış politikasını manipüle etmek ve baskı altına almak için gerektiğinde FETÖ ve PKK/PYD gibi terör örgütlerini desteklemeleri ve bu konuda direnç gösteren Erdoğan yönetimine karşı politikalarını FETÖ'yü kullanarak darbe girişimine kadar vardırmaları AK Parti döneminde Türkiye-Batı ilişkilerinin ciddi krize girmesine yol açmıştır. Aslında AK Parti'nin iktidarı devraldığı 2002 sonunda Türkiye'nin Batı ile ilişkileri oldukça iyi başlamıştı. Hatta 2005 yılında Türkiye'nin AB ile üyelik müzakerelerine uzanan süreçte Türkiye-Avrupa ilişkileri en parlak dönemlerinden birini yaşamıştı. Ancak 2005 yılında Almanya'da yapılan erken seçimle Türkiye'ye çok yakın politikalar izleyen Gerhard Schröder'in iktidarı bırakması ve yerine Hıristiyan Demokrat Angela Merkel'in gelmesi Türkiye-AB ilişkilerinin bozulmasının başlangıcını teşkil etmiştir. Merkel'in ardından Fransa'da da Türkiye konusunda benzer fikirlere sahip Nicolas Sarkozy'nin 2007 yılında cumhurbaşkanı olması Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde sorunlu bir döneme girilmesine neden olmuştur. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan bu iki lider taraflar arasında sorun çıkma ihtimali en yüksek olan Kıbrıs meselesini öne çıkararak bu konuda Ankara'nın kabul etmesi imkansız şartları sürmüş ve katılım müzakerelerinin pratikte durmasına yol açmışlardır. Türkiye'nin de özellikle ekonomik alanda attığı adımlar sonucunda Avrupa'nın desteğine olan ihtiyacının azalması her iki tarafın karşılıklı olarak birbirlerinden uzaklaşması sürecini hızlandırmıştır.

2015 yılında zirveye çıkan mülteci krizinin çözümü konusunda Türkiye ile işbirliğini artırmaya ihtiyaç duyan AB'nin Ankara'ya yeniden yanaşma çabaları Ankara-Brüksel ilişkilerinde yeniden bir canlanma beklentisini ortaya çıkarsa da Almanya, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelerde artan Erdoğan ve AK Parti karşıtlığı 2016 Mart ayında yapılan AB-Türkiye Zirvesi'nde kararlaştırılan vize muafiyeti ve üyelik sürecinin canlandırılması gibi konularda AB tarafının sözlerini yerine getirmemesine yol açmıştır. Bu zirve sırasında varılan anlaşmaya uygun şekilde davranıp Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin sırtındaki mülteci yükünü hafifleterek bu ülkelerdeki aşırı sağcılara karşı mücadeleye büyük katkı sağlamasına rağmen Türkiye'ye karşı düşmanca politika devam etmiştir.

15 Temmuz'da Ankara Batı başkentlerinden beklediği desteği görememiş, dahası darbenin baş aktörü konumundaki FETÖ'ye kucak açılmıştır.

Türkiye'ye karşı ağır saldırılarda bulunan PKK'ya karşı toleranslı Avrupa politikaları sürdürülürken Avrupa Parlamentosu'nda Türkiye ile üyelik müzakerelerinin durdurulması yönünde tavsiye kararı alınmıştır. Yine 16 Nisan 2017 Referandumu'nda Almanya ve onun nüfuzu altındaki ülkelerde siyaset ve medya dünyası "hayır" kampanyasına destek vermek suretiyle Türkiye'nin içişlerine karışan tutumlarını sürdürmüşlerdir.

Avrupa'dan farklı olarak ABD ile ilişkiler 1 Mart 2003 tezkeresi kriziyle birlikte çok daha önceden bozulmuş, o dönemde Amerikan yönetiminde etkili olan "neo-con"lar TBMM'nin aldığı karar yüzünden Irak'ın kuzeyinde Türkiye'yi rahatsız edecek girişimlerde bulunarak Ankara'yı "cezalandırma"ya çalışmışlardır. Bu dönemde giderek etkisini artıran Türkiye karşıtı lobinin "AK Parti hükümetinin devrilmesi" yönündeki çağrılarına rağmen Bush yönetimi Irak'ta artan güvenlik sorunlarının çözümü konusunda ihtiyaç duyduğu Ankara ile yakınlaşmayı tercih etmiştir. Bu yakınlaşmanın sonucu olarak Washington yönetimi PKK'ya karşı mücadelesinde Ankara'ya destek verirken Türkiye de Irak'taki Sünnilerin siyasal sisteme katılımını teşvik etmek suretiyle ABD'ye karşı direnişi azaltmalarını desteklemiştir.

2009 Ocak ayında ABD Başkanı olan Obama'nın İslam dünyası ve Türkiye'ye karşı ılımlı söylemleriyle birlikte Türk-Amerikan ilişkilerindeki olumlu hava daha da güçlense de Amerikan yönetiminin İran yaptırımları nedeniyle Türkiye'ye baskıyı artırması ve Arap İsyancıları döneminde demokrasi ve özgürlük talebinde bulunan halkların çağrılarını kulaklarını tıkaması ve özellikle de Suriye politikasını Esed yönetimiyle mücadele yerine PYD/PKK'nın desteklenmesine indirilmesi iki ülke arasındaki güvenlik ortaklığının temelinden sarsılmasına yol açmıştır. Suriye'deki kazanımlarından cesaret alan PKK Türkiye'deki "çözüm süreci"ni bitirerek terör eylemlerine yoğun bir şekilde geri dönerken onun Suriye kolu PYD'nin ABD'nin desteğiyle Türkiye-Suriye sınırının büyük bir bölümünü kontrol etmesi Ankara'da ciddi bir rahatsızlığa neden olmuştur. Türkiye'nin bütün uyarılarına rağmen PYD'ye desteğini artırarak sürdüren ABD yönetiminin bununla da yetinmeyerek 15 Temmuz darbe girişiminin arkasındaki FETÖ'yü desteklemesi iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Böylece ikili ilişkilerdeki stratejik ortaklığın içi boşaltılmıştır.

Donald Trump'ın başkan seçilmesiyle Ankara ve Washington'da ikili ilişkileri toparlama gündemi oluşmuştur. Ancak birinci yılını dolduran Trump yönetimi de Obama döneminden kalan bürokratların Suriye ve DEAŞ politikasını devam ettirmeleri nedeniyle ilişkilerde yeni bir sayfa açamamıştır. Dahası Trump'ın İran'ı çevreleme politikası Suudi Arabistan, BAE ve İsrail önderliğinde İran karşıtı bir bloklamayı teşvik ederek Ortadoğu'yu ikinci bir kaos dalgasına sokmuştur. Dengeleyici bir bölgesel güç olarak Türkiye'nin bu bloklamanın sonuçlarını yönetmesi AK Parti'nin önündeki meydan okumaların başında gelmektedir. Ayrıca Soçi Zirvesi ile Suriye iç savaşının etkilerini sınırlandırmaya çalışan Türkiye 2019 seçimlerine giderken Batı başkentleriyle gergin ilişkileri toparlama çabasını sürdürecektir.

Elinizdeki kitap AK Parti dönemi dış politikasını ülkeler, bölgeler ve seçilmiş konular etrafında incelemektedir. On beş yıllık bir süre boyunca gerçekleşen gelişmeleri değişim, kriz ve yakınlaşma boyutlarıyla değerlendirmek iddialı bir hedeftir. Bu itibarla kitaptaki bölümleri bir araya getirirken amacımız AK Parti'nin dış politika perspektifi ve uygulamalarını genel bir çerçevede resmetmektir. Daha ayrıntılı çalışmalara öncü olması temennisiyle...

PROF. DR. BURHANETTİN DURAN

SETA Genel Koordinatörü

İstanbul - Aralık 2017

İŞBİRLİĞİ VE KRİZ İKİLEMİNDE TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

ÖZGÜR TÜFEKÇİ*

GİRİŞ

Türkiye-Rusya ilişkilerinin tarihsel olarak genel görünümü rekabet zemininde oluşmuştur. Tarih boyunca rekabetin ve savaşların hüküm sürdüğü ilişkiler Osmanlı ve Rus İmparatorluğu'nun 1900'lerin başlarında yıkılmasıyla farklı bir boyuta evrilmiştir. Buna rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş ve iki ülkenin düşman bloklarda konumlanması Türk-Rus ilişkilerinin yeniden rekabetçi ortama dönmesinin zeminini oluşturmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ikili ilişkiler bölgesel ve küresel ölçekte dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak yeniden şekillenmiştir.

Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası 1990'lar Türkiye-Rusya ilişkilerinde zemin arama dönemi olarak adlandırılabilir. Her ne kadar ilişkilerin gelişimi istenilen şekilde gerçekleşmemiş olsa da taraflar birbirleri ile Soğuk Savaş atmosferinin uzağında bir şekilde iletişim içinde olabileceklerini anlamışlardır. Bu dönem çoğunlukla iki ülkenin de ilgi alanına giren Kafkaslar ve Orta Asya üzerinde etki oluşturma girişimleri ile özdeşleşmiştir. Özellikle Türkiye'nin Çeçenistan sorununa, Rusya'nın da PKK sorununa yaklaşımı bu dönemde diğer adı geçen bölgelerle birlikte ortaya çıkan meselelerde tarafların anlaşamalarının temel nedenlerini oluşturmaktaydı. Lakin 1990'ların sonlarında Vladimir Putin'in siyasi sahneye çıkması ve Türkiye'nin attığı çeşitli adımlarla etnik krizlerin ikili ilişkileri etkilememesi önemli ölçüde sağlanmıştır.

Özellikle 2000'li yıllarla birlikte taraflar ilişkilerini çok boyutlu düzeye çıkarmak için ticaretten kültüre kadar birçok alanda işbirliği kurma fırsatlarını başarılı bir şekilde değerlendirmişlerdir. İki ülkede iktidarda bulunan siyasi iradenin de etkisiyle süreç içerisinde yaşanan bazı aksiliklere rağmen ilişkiler gözle görülür bir ivme kazanmıştır. 2002 yılında iktidara gelen AK Parti yö-

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

netiminin özellikle seçim beyannamelerinde de kendisine yer bulan söylemler ile ikili ilişkileri geliştirmeye ihtimam göstermesi sonuç vermiştir. 2002 seçim beyannamesinde “Rusya Federasyonu ile Orta-Asya ve Kafkasya’da rekabete değil işbirliğine dayanan dostça ilişkiler sürdürülecektir.”¹ söylemini benimseyen AK Parti, 2007, 2011 ve 2015 seçim beyannamelerinde de aynı tutumu sergilemiş ve zaman ilerledikçe seçim beyannamelerinde Rusya ve Kafkasya ile ilişkiler kendisine daha çok yer bulmaya başlamıştır. Bu tutum 2011 AK Parti seçim beyannamesinde Rusya ve Kafkaslar bölümünün ayrı bir başlık ile incelenmesine de yansımıştır:

AK Parti iktidarı Türkiye’nin Rusya ile olan siyasi ve ticari ilişkilerine özel bir önem vermiştir. Komşularla sıfır problem ve tam ekonomik işbirliği politikamızın bir tezahürü olarak Rusya ile ticari ilişkilerimiz büyük bir sıçrama göstermiştir. Rusya, Türkiye’nin doğal gaz ihtiyacını karşılarken, Türk firmaları Rusya’da büyük projeleri hayata geçirmeye başlamışlardır. Rusya ile vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması, siyasi ve ekonomik ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır. Türk-Rus ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, Kafkaslardan Orta Asya’ya kadar çeşitli bölgesel konularda yeni bir işbirliği zemininin doğmasına imkân tanımıştır. Rusya ile vizelerin tedrici olarak kaldırılması, ikili ilişkilerin ivme kazanmasını sağlayan önemli bir adımdır. Rusya ile ilişkilerimizi bu çerçevede güçlendirmeye devam edeceğiz.²

Verilen bu genel görünüm bağlamında bu bölüm AK Parti döneminde Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişimini tarihsel bir perspektifle ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutlarından inceleyecektir.

EKONOMİK İLİŞKİLER

Ülkeler arası ilişkiler çok boyutludur. Bu boyutların birbirlerinden bağımsız olarak analiz edilmesi her ne kadar kolay olmasa da ülkeler arası ilişkilerde genel eğilim konunun ekonomik, siyasal, güvenlik gibi açılardan ele alınmaya

1 *AK Parti Seçim Beyannamesi 2002*, <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/2002-beyanname.pdf>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2017).

2 *AK Parti Seçim Beyannamesi 2011*, <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/2011-beyanname.pdf>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2017).

çalışılmasıdır. Bu bağlamda Türkiye ile Rusya arasındaki ikili ilişkiler ele alındığında en hızlı gelişen alanın ekonomi olduğu görülmektedir. 1990 sonrası SSCB'nin dağılması ile ikili ilişkilerin üzerine temellendirildiği ticaret, siyasi ilişkilerin geliştirilmesine önayak olmuştur.

Bu süreçte ekonomik ilişkilerin yapısına bakıldığında göze çarpan unsurun tamamlayıcılık olduğu tespit edilmektedir. 1990'ların başlarında özellikle bavul ticareti ile Rusya'dan ithal edilen ürünlere karşılık Türkiye'den yapılan ihracat hazır ürünler üzerinden gerçekleşmiş ve bu dönemde toplam ticaret hacminin bir milyar dolara ulaştığı ilk ülke Rusya olmuştur. Bu tamamlayıcılık unsurunun zaman içerisinde mevcudiyetini korumasına rağmen ekonomik ilişkilerde denge Türkiye aleyhine değişmeye başlamıştır. Bu noktada enerji (petrol ve doğalgaz) hammaddelerinin etkili olmaya başladığı görülmektedir. Özellikle 2000 yılı itibarıyla Türkiye aleyhinde gelişen ticaret açığı meydana gelmiş ve her yıl artan oranda bir dengesizlik ortaya çıkmıştır. Türkiye iç pazarının doğalgaz ve petrole olan ihtiyacının artması ve ek olarak uluslararası piyasalarda petrol ve doğalgaz fiyatının yükselmesi Türkiye'nin ithalat oranlarını artırmaya devam etmiştir. Söz konusu artış halihazırda sürmektedir.

Rusya Federasyonu ile ilişkilerin zeminini oluşturan ekonomik ve ticari ilişkiler özellikle AK Parti döneminde 38 milyar dolar payla Türkiye'nin herhangi bir ülkeyle sahip olduğu en yüksek ticaret hacmine ulaşmıştır (Tablo 1). Bu anlamda 2002 sonrası gelişen ilişkilerde Rusya, Türkiye'nin en önemli ticari ortağı haline gelmiştir. Enerji Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir.

Özellikle 2000'li yıllar ile gelen refah artışı Türkiye'nin petrol ve doğalgaz tüketimini de artırmıştır. Türkiye'nin bu enerji kaynaklarından mahrum olması da dışa bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin petrolde ithalata bağımlılık oranı yüzde 93,6 iken doğalgazda ithalata bağımlılık oranı yüzde 99,2'dir. Türkiye'nin ithal ettiği petrolün kaynak ülkelere göre dağılımına bakıldığında Rusya yüzde 18 ile ikinci sırada yer almaktadır (Grafik 1). Diğer taraftan Türkiye doğalgaz ithalatının ülkelere göre dağılımında ise Rusya yüzde 55'lik oran ile birinci sırada yer almaktadır (Grafik 2).

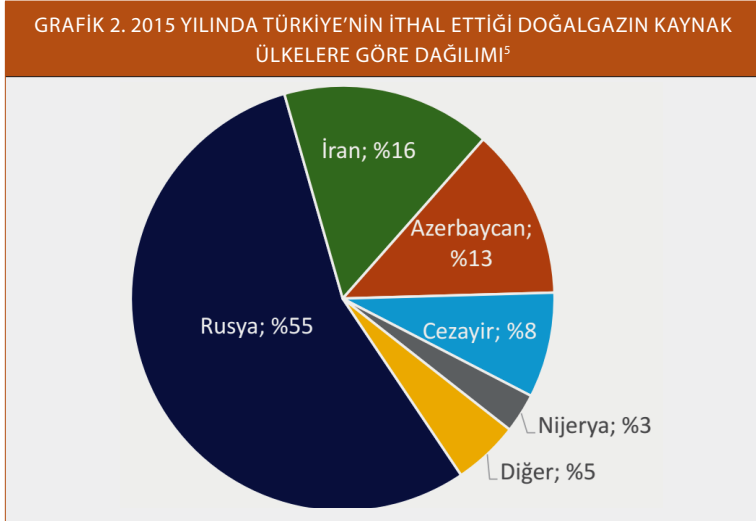
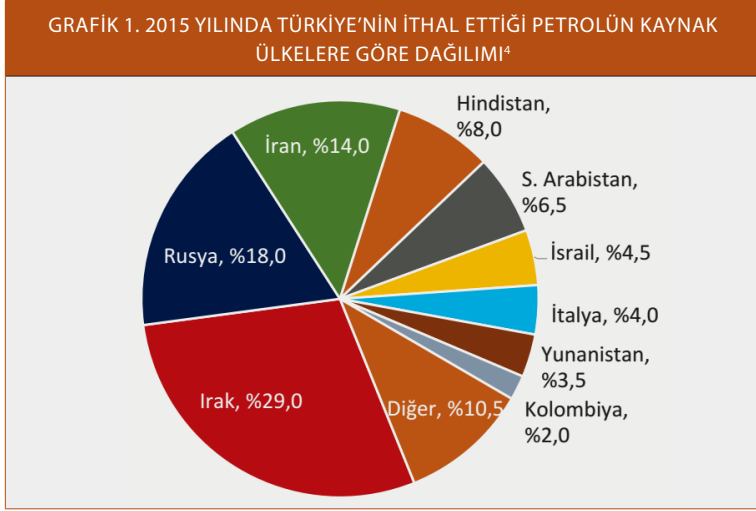
TABLO 1. TÜRKİYE-RUSYA TİCARET HACMI (MİLYAR DOLAR)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim
2000	0,6	3,9	4,5
2001	0,9	3,4	4,3
2002	1,2	3,9	5,1
2003	1,4	5,5	6,9
2004	1,9	9	10,9
2005	2,4	12,9	15,3
2006	3,2	17,8	21
2007	4,7	23,5	28,2
2008	6,5	31,3	37,8
2009	3,2	19,5	22,7
2010	4,6	21,6	26,2
2011	5,9	23,9	29,8
2012	6,68	26,62	33,30
2013	6,96	25,06	32,02
2014	5,94	25,29	31,23
2015	3,59	20,40	23,99
2016	1,8	15,1	16,9

Kaynak: TÜİK

Enerji hammaddesi alımında başlıca ortaklarımız arasında bulunan Rusya Federasyonu ile enerji alanındaki işbirliğimiz AK Parti döneminde sadece ithalatla sınırlı kalmamış, farklı alanlarda da ikili temaslar genişletilmiştir. Bu anlamda yeni boru hattı ve nükleer santral projeleri ilişkileri bir üst safhaya taşınmıştır. Özellikle Akkuyu Nükleer Santrali ve Türk Akımı bu noktada dikkat çeken örneklerdir. Ayrıca taraflar arasındaki karşılıklı yatırımlar da oldukça önemli seviyeye ulaşmış bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nda faaliyette bulunan Türk firmalarının yatırımları yaklaşık 10 milyar dolar civarındadır. Buna mukabil Türkiye'de turizm, hizmetler, petrol/gaz işleme ve depolama alanlarında faaliyet gösteren Rus yatırımlarının toplam değeri de 10 milyar dolar civarındadır. Kümülatif olarak değerlendirdiğimizde de özellikle inşaat sektöründe

yatırım yapan Türk müteahhitleri bugüne kadar Rusya'da toplam değeri 60 milyar doların üzerinde iki bine yakın proje hayata geçirmişlerdir.³

3 Ayrıntılı bilgi için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının resmi sitesi ziyaret edilebilir: www.mfa.gov.tr.

4 “2016 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <http://www.enerji.gov.tr>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2017).

5 “2016 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”.

Bahsi geçen ticari ilişkilerin yanı sıra öncelikle Türkiye'nin lehine girdi sağlayan turizm faaliyetleri de taraflar arasındaki ilişkilerin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. 2000'ler sonrası gelişen ilişkilerin AK Parti döneminde ivme kazanmasıyla birlikte Rusya'dan gelen turist sayısının da önemli oranda arttığı gözlemlenmiştir (Tablo 2).

TABLO 2. RUSYA'DAN TÜRKİYE'YE GELEN TURİST SAYISI 2000-2016 (MİLYON)								
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0,7	0,8	0,9	1,2	1,6	1,8	1,8	2,4	2,8
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
2,7	3,1	3,4	3,6	4,2	4,5	3,6	0,8	

Kaynak: TÜİK

2002 sonrası görülen artış ile Türkiye, Rus vatandaşlarının en çok ziyaret ettiği ülke konumuna yükselmiştir. Fakat 2015 itibarıyla rakamlara yansıyan düşmenin temel sebebi aynı yıl için Rusya Federasyonu'nun Batı dünyası tarafından maruz bırakıldığı yaptırımlar sonucunda ekonomisindeki daralmayken 2016'da yaşanan büyük düşüşün sebebi ise Rus savaş uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesidir. 24 Kasım 2015 tarihinde Türk jetlerinin Rus savaş uçağını düşürmesi üzerine ciddi bir krizin eşiğine gelinmiştir. Rus savaş uçağının Türkiye hava sahasını ihlal etmesi ve bu nedenle angajman kuralları gereği Türkiye jetleri tarafından düşürülmesi altın çağını yaşayan Türkiye-Rusya ilişkilerini hem derinden sarsmış hem de bölgesel ve küresel etkiler doğurmuştur. Fakat Türkiye-Rusya ilişkilerinde mevcut olan ihtiyat ve denge unsurları uçak krizinin yaklaşık 9 aylık bir süre içerisinde başarılı bir şekilde atlatılmasında önemli rol oynamıştır.⁶ Bu bağlamda krizin hızlı bir şekilde sonlandırılması, ilişkilerin tekrar ve daha güçlü bir şekilde tesis edilmeye çalışılması düşen turist sayısının yakın zamanda önceki seviyesine çıkacağı hususunda umut vermektedir.

⁶ Özgür Tüfekçi, "Bölgesel İşbirliklerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkisi: Traceca ve Avrasya Ekonomik Birliği Örnekleri", *TYB Akademi*, Cilt: 6, Sayı: 17, (Mayıs 2016).

SIYASİ İLİŞKİLER

İkili İlişkilerde Toparlanma

İkili ilişkilerin siyasi boyutunun gelişimi ekonomik ilişkiler kadar hızlı seyretmemiştir. Özellikle SSCB'nin yıkılması sonrasında ortaya çıkan güvensizlik ortamı Rusya'yı Türkiye'nin faaliyetleri noktasında rahatsız etmiştir. Türkiye'nin Karadeniz'deki askeri etkinliği ve Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik ilgisinin Rusya'da oluşturduğu kaygılar 1990'larda Türkiye-Rusya ilişkilerine yön vermiştir. Mevcut ön kabullere rağmen geliştirilmeye çalışılan siyasi ilişkilerin ilk ürünü 1992 yılında gelmiştir. 25 Mayıs 1992 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkındaki Antlaşma" ile Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu birbirlerini dost devlet olarak kabul etmiş ve aralarındaki ilişkileri iyi komşuluk, işbirliği ve karşılıklı güven temellerine dayandırma yönünde irade ortaya koymuşlardır.⁷

Bahsi geçen ikili anlaşma sonucunda liderlerin görüşmeleri (Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanı Moskova'yı 1996'ya kadar dört kez ziyaret etmiştir⁸) sıklaşsa da Rusya'nın "yakın çevre" politikası ile kendi nüfuz alanını belirlemesi ve bu alanda Türkiye'ye söz hakkı vermek istememesi, Rusya'da Çeçenistan sorununun, Türkiye'de PKK sorununun dış destek almaya devam etmesi ve tarafların bu konuda birbirlerini suçlaması, ayrıca ilki Ekim 1992'de İstanbul'da düzenlenen Türk zirvelerinin düzenlenmeye devam etmesi siyasi ilişkilerin istenilen seviyeye ulaşmasını engellemiştir.

2000'li yıllar itibarıyla Rusya'da Putin döneminin başlaması dış politika anlayışında çok önemli bir değişimi beraberinde getirmese de Putin'in etki alanını ekonomik nüfuz üzerinden sağlamaya çalışma mantalitesi Rusya'nın dış ilişkilerinin yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Rusya'nın "yakın çevre" politikasında kapsam içerisinde kalan ülkelerin ekonomik altyapılarının sorunlu olması Putin'in politikasını anlamlı kılmıştır. Bu bağlamda en önemli örneklerden bir tanesi 2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan,

⁷ *Resmî Gazete*, Sayı: 21784, 10 Aralık 1993.

⁸ M. Turgut Demirtepe, Habibe Özdal, Hasan Selim Özertem ve Kerim Has, *Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabatten Çok Yönlü İşbirliğine*, (USAK Yayınları, Ankara: 2013), s. 20.

Kırgızistan ve Tacikistan'ın Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu kurması gösterilebilir. Buna ilave olarak Putin'in devlet çıkarlarına zarar vermediği sürece tüm devletlerle ilişki kurma politikası da Türkiye-Rusya ilişkilerinin ilerlemesini sağlamıştır. Uluslararası sistemi kökünden dönüştüren 11 Eylül olaylarının dünya genelinde oluşturduğu terörizme karşı blok içerisinde ABD, Rusya ve Türkiye'nin de bulunması Rusya ve Türkiye için ortak hareket etme fırsatını ortaya çıkarmıştır. Bu arka plan ışığında 2002 yılının Aralık ayında AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ilk Rusya ziyareti AK Parti dönemi Türkiye-Rusya ilişkilerinin temelini atmıştır. Bu ziyaret ile iki ülke ilişkilerinin sınırları 2000 sonrası oluşan konjonktürün de katkısı ile genişlemeye başlamıştır.

Bu bağlamda olumlu gelişmeler sonuç vermiş ve 2004-2005 yılları Türkiye-Rusya ilişkilerinde yoğunluğun arttığı bir dönem olarak öne çıkmıştır. Önce Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün 23-26 Şubat 2004 tarihlerinde Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyaret, akabinde de 5-6 Aralık 2004 tarihlerinde 32 yıl aradan sonra Türkiye'ye Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'nın gelmesi ilişkilerin girmiş olduğu dönüşüm sürecini özetlemektedir.⁹ Putin'in bu ziyareti yaratmış olduğu algı açısından oldukça önemli olmasının yanı sıra ziyaret sırasında ikili ilişkilerin geleceğinin şekillendirilmesi yönünden de bir hayli yoğun geçmiştir. Bu ziyaret esnasında altı ayrı anlaşmayla¹⁰ beraber "Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Dostluğun ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Deklarasyon" da imzalanmıştır.¹¹

9 Mitat Çelikpala, "1990'lardan Günümüze Türk-Rus İlişkileri", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 13, Sayı: 1, (2007), s. 283.

10 Karadeniz'de Karasularının Ötesinde Tehlikeli Olayların Önlenmesi Anlaşması; Savunma Sanayinde İşbirliği Kapsamında Mübadele Edilen Gizlilik Dereceli Bilgi ve Malzemenin Korunması Anlaşması; İkili Askerî-Teknik İşbirliği Kapsamında Mübadele Edilen Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Korunması Anlaşması; Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi ile Rus Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi Arasında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı; Botaş ile Gazprom arasında Enerji Alanında İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşması ve Türkiye Eximbank ile Rusya Vneşekonombank ve Roseksimbank Arasında İşbirliği Protokolü.

11 Fatih Özbay, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010", *Bilge Strateji*, Cilt: 2, Sayı: 4, (Bahar 2011), s. 52.

Bu ziyaretten kısa bir süre sonra Ocak 2005 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 600 işadamı ile birlikte Rusya'ya resmi bir ziyaret yapmış ve bu ziyarette temel olarak ikili ticari ilişkilerin geleceği ile ilgili somut adımlar atılmıştır. Özellikle 2007 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacminin 25 milyar dolara çıkarılması için hedef belirlenmiştir. Bu görüşmenin en büyük siyasi kazanımı ise Kıbrıs konusunda Putin'in yaptığı açıklama olmuştur. Putin, Kıbrıs konusunda bundan sonra Türkiye'yi destekleyeceklerini belirterek "Kuzey Kıbrıs'a uygulanan tecrit adil değil" demiştir.¹² Yine aynı yıl içerisinde iki tarafı görüşmeler devam etmiştir. Buna göre Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Moskova'daki Türk Ticaret Merkezi'nin açılışını yapmak için 10-12 Ocak 2005'te, 2. Dünya Savaşı Zaferi'nin 60. yıldönümü törenlerine katılmak için 8-9 Mayıs 2005'te Moskova'yı ziyaret etmiştir. Arkasından 17-18 Temmuz 2005'te Soçi'de çalışma ziyareti çerçevesinde Rusya Devlet Başkanı Putin ile görüşmüş ve Putin, Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı'nın açılış törenine katılmak için 17 Kasım 2005'te Samsun'a gelmiştir.¹³

2000'li yıllar ile yönetime geçen Putin'in sahip olduğu anlayış ile 2002 sonrası iktidara gelen AK Parti'nin çok boyutlu dış politikası sonuçlarını kısa zamanda vermiş, 2004 ve 2005 iki taraf için de çok verimli geçmiştir. Mevcut siyasi ilişkilerin oturmuş olduğu zeminin istikrarını koruyarak sonraki yıllarda da devam etmesi sonucunda 2007'de Türkiye'de Rusya Kültür Yılı, 2008 yılında da Rusya'da Türkiye Kültür Yılı ilan edilmiştir. İki ülke halklarının geçmişten gelen rekabet algısını ortadan kaldırmak adına önemli bir merhale olan kültür yılı uygulaması kapsamında senfoni orkestralarının konserlerinden modern dans gösterilerine, fotoğraf sergilerinden yemek tatma etkinliklerine kadar birçok faaliyet iki toplumun birbirini tanıması için gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında da Cumhurbaşkanları/Devlet Başkanları düzeyinde yapılan ziyaretleri 2010 yılında Üst Düzeyli İşbirliği Konseyi (ÜDİK) kurulması kararı takip etmiştir. Ayrıca aynı yıl tarafların karşılıklı olarak vizeleri kaldırma kararı almaları da siyasi ilişkilerin AK Parti döneminde nasıl geliştiğini göstermesi açısından önemlidir.

12 "Erdoğan Rusya Ziyaretini Tamamladı", Amerika'nın Sesi, 13 Ocak 2005.

13 Özbay, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010", s. 52.

Suriye İç Savaşının İkili İlişkilere Etkisi

İkili ilişkilerin yolunda gittiği dönemde başlayan Suriye iç savaşı siyasi ilişkileri tehdit eder bir görünüm kazanmış olsa da süreç bu kaygının yersiz olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Suriye’de ortaya çıkan durum Rusya’nın Soğuk Savaş’tan kalma Tartus askeri üssünü ve dolayısıyla Suriye’deki varlığını koruma politikası ve bunun sonucunda SSCB döneminde hakim olduğu coğrafyaya geri dönebilme arzusunun bir tezahürüdür. Türkiye ise genel olarak NATO ile uyumlu bir politika benimseyerek sivil halkın bu mevcut iç savaştan daha fazla mağdur olmaması için girişimlerde bulunmuş ve sınırın diğer tarafında kendi güvenliğini tehdit edecek oluşumların ortaya çıkmasına da engel olmak için politikalar geliştirme amacı gütmüştür.

Suriye’deki iç savaşın ikili ilişkilere en büyük etkisi yukarıda bahsedilen uçak krizi ile gerçekleşmiş ve siyasi konularda yaşanan çıkar çatışmalarına rağmen zarar görmeyen ekonomik ve ticari ilişkiler derinden sarsılmış özellikle kısa vadede iki taraf için de olumsuz etkileri olacak bir döneme girilmesine sebep olmuştur.

Bu durumun ilişkilere yönelik ilk etkisi 25 Aralık’ta Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi’nin (ÜDİK) alt organı olan Ortak Stratejik Planlama Grubu toplantısına katılmak üzere Türkiye’ye gelmesi daha önceden planlanmış Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov’un ziyaretini iptal etmesi şeklinde olmuştur. Akabinde Rusya’dan bu fiilin çok ciddi sonuçlar doğuracağı yönünde açıklamalar gelmiştir. Bu kapsamda uçağın düşürülmesinin ardından ilk 24 saat içinde Lavrov, Rus vatandaşlarının Türkiye’ye gitmemesi yönünde çağrı yapmış; Akdeniz’deki Rus donanması, savaş uçağının düşürüldüğü kuzeybatı Suriye bölgesi açıklarına hava savunma sistemi S-300 füzelerini taşıyan savaş gemilerini göndermiş; Rusya, Türkiye sınırındaki operasyonların da artarak devam edeceğini ifade etmiş; Rus milletvekilleri 1915 olaylarının “Ermeni soykırımı” olduğunu inkar edenlerin cezalandırılması yönünde yasa teklifini Meclise getirmiş ve Rus piyasa düzenleyicisi kamu kuruluşu Rosselkhoznadzor, Rusya’nın Türkiye’den beyaz et alımını 1 Aralık’tan itibaren durduracağını açıklamıştır.¹⁴

¹⁴ “Rus Jetinin Düşürülmesinin Ardından Moskova 24 Saatte Hangi Kararları Aldı”, BBC Türkçe, 25 Kasım 2015.

Yükselen tansiyon 2000'li yıllar ile birlikte başlayan işbirliği ve stratejik ortaklığı 1990'lı yıllardaki karşılıklı güvensizlikten kaynaklanan diyalogsuzluk ve bundan kaynaklanan güvensizlik sarmalına geri götürmüştür.¹⁵ Tarih boyunca rekabet eden iki ülke çok nadir olarak gerçekleşen bir çıkar örtüşmesi sonucunda 2003 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) Irak tezkeresini reddetmesi üzerine yoğunlaştırdıkları ilişkilerini yine bir siyasi kriz ile başlangıç noktasına geri döndürmüştür. Aslında Putin'in 2004'te gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti tarihe not düşerken genel beklenti stratejik partnerlik kurulmasından ziyade ekonomik ilişkiler önündeki engellerin kaldırılmasıydı ki bunu da taraflar başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş ve dış ticaret hacminin 100 milyar dolara çıkarılması yönünde hedefler belirlenmeye başlanmıştı.¹⁶ 24 Kasım 2015'te Rus uçağının düşürülmesi olayıyla görülmüştür ki iki ülkenin çıkarlarının çatışmaması durumu çok fazla sürmemiştir.

Uçak krizini takiben ilişkilerin normalleşmeye başlaması yönünde atılan ilk adım Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Yıldırım'ın 12 Haziran 2016'da Rusya Milli Günü nedeniyle mevkidaşlarına gönderdikleri tebrik mesajları olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e gönderdiği tebrik mesajında şu ifadeleri kullanmıştır:¹⁷

Rusya Federasyonu'nun Milli Günü vesilesiyle şahsınızda tüm Rus halkını milletim adına tebrik eder, önümüzdeki dönemde Türkiye ve Rusya arasındaki münasebetlerin hak ettiği seviyeye yükselmesini temenni ederim.

Yıldırım ise mesajında yakın zamanda iki ülke arasındaki işbirliği ve ilişkilerin iki ülke halkının ortak çıkarları için gerekli düzeye ulaşmasını ümit ettiğini belirtmiş, Rus vatandaşlarına refah dilemiştir. Türk liderler ilişkilerin yumuşaması adına önemli birer adım atmışlardır. Atılan bu adımlar karşılıksız kalmamıştır.

15 Cenk Başlamış, "Türkiye-Rusya: 15 Yılın Birikimi 17 Saniyede Yıkıldı mı?" BBC Türkçe, 25 Kasım 2015.

16 Başlamış, "Türkiye-Rusya: 15 Yılın Birikimi 17 Saniyede Yıkıldı mı?"

17 "Erdoğan'dan Kritik Adım! Putin'e Mektup Gönderdi...", *Milliyet*, 14 Haziran 2016.

Putin'in Kremlin'deki sözcüsü Dimitri Peskov bir basın toplantısı düzenleyerek ilişkilerin gelişimi üzerine şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

İlişkilerimizin normalleşmesini, doğru ve karşılıklı, yararlı işbirliğine dönüşmesini istiyor ve diliyoruz. Ancak Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ankara'nın gerekli adımları atmaması durumunda normalleşmenin olmayacağını çok net bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁸

Her ne kadar çok ümitvar bir yaklaşım olarak görülmesi de Peskov'un mesajı diplomatik anlamda iletişim kanallarının açık olduğunu göstermiş, bunun akabinde de Cumhurbaşkanı Erdoğan Rusya Büyükelçisi Andrey Karlov'u iftar programına davet etmiştir.¹⁹

Bahsi geçen yakınlaşmayı takiben Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Putin'e bir mektup göndermiş ve bu mektup bir yandan ilişkilerde yakınlaşmayı artırırken bir yandan da yeni bir tartışmanın başlamasına sebep olmuştur. Türkiye tarafından yapılan açıklamada mektupta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Rus askeri uçağının düşmesiyle ilgili derin üzüntü duyduğunu belirterek, "Hayatını kaybeden Rus pilotun ailesine bir kez daha acılarını paylaştığımı belirtmek ve taziyelerimi sunmak istiyorum; kusura bakmasınlar diyorum" ifadelerini kullandığı belirtilmiştir.²⁰ Buna karşılık Rusya tarafından yapılan açıklamada ise Erdoğan'ın özür dilediği vurgulanmakta ve mektubun aşağıdaki şekilde olduğu iddia edilmektedir:

Bir kez daha üzüntümü ve derin başsağlığı dileklerimi ölen pilotun ailesine iletmek istiyorum ve özür diliyorum. Tüm kalbimle acılarını paylaşıyorum. Rus pilotun ailesini Türk ailesi olarak kabul ediyoruz. Verilen acıların ve zararın hafifletilmesi için gerekli tüm inisiyatifleri almaya hazırız.²¹

İster özür dilenmiş ister dilenmemiş olsun Türkiye-Rusya ilişkilerinde uçak krizinden sonra bu aşamaya kadar gelinmesi bile ilişkilerin ve bölgenin geleceği açısından ehemmiyet arz etmektedir.

18 "Rusya'dan Erdoğan'ın Mektubuna Yanıt", NTV, 15 Haziran 2016.

19 "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan İkinci Rusya Adımı", *Hürriyet*, 15 Haziran 2016.

20 "Kremlin: Erdoğan Özür Diledi", BBC Türkçe, 27 Haziran 2016.

21 "Kremlin: Erdoğan Özür Diledi".

15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası İkilî İlişkiler

Bu karşılıklı açıklamalardan tam bir ay sonra Türkiye’de gerçekleştirilen başarısız darbe girişimi de yine Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşmesi sürecinde önemli bir merhale olmuştur. Fetullah Gülen Terör Örgütü (FETÖ) tarafından organize edilen darbe girişiminin başarısız olması ve akabinde Türkiye’nin, uzun yıllardır ABD’de yaşayan Fetullah Gülen’in darbe girişiminin arkasında olduğu gerekçesiyle ABD’den iade edilmesi taleplerinin sonuçsuz kalması ve daha sonraki günlerde dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Süleyman Soylu’nun “Darbenin arkasında Amerika Birleşik Devletleri var”²² açıklaması Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan gerginliği daha da ileriye götürmüştü.

Darbe girişimi öncesinde ABD’nin Suriye iç savaşında istenen adımları atmaması ve PYD’ye verdiği desteği arttırması gibi politikaları benimsemesi halihazırda ilişkilerin istenilen seviyede yürümesini engelleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ABD’nin FETÖ ile ilişkilendirilmesi Türkiye-ABD ilişkilerinde açık bir huzursuzluğun var olduğunu gösteren etkenlerden olmuştur. Ayrıca bu süreçte Avrupa Birliği’nden (AB) başarısız darbe girişimine karşı beklenen tepkinin gelmemesi aksine Türkiye’ye yönelik eleştirilerin dozunun artması Türkiye-AB ilişkilerine de bir gerginliğin hakim olmasına sebebiyet vermiştir. Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin Batı ile olan ilişkilerinin gerilmesi doğrudan sürece Rusya’nın dahil olması için ortam yaratmıştır. Ayrıca 2016 yılının ikinci yarısında ortaya çıkmaya başlayan Türkiye-Rusya ilişkilerinin normalleşmesi sürecin hızlanmasını sağlamış ve bu durum iki ülke arasındaki diyalog kanallarının işlerlik kazanmasına katkıda bulunmuştur.

Öyle ki Cumhurbaşkanı Erdoğan 15 Temmuz sonrası ilk yurt dışı gezisini 9 Ağustos 2016 tarihinde Rusya’ya gerçekleştirmiş, Rusya Devlet Başkanı Putin ile Konstantin Saray’ında iki saatlik bir görüşme yapmıştır. Görüşme sonrasında Putin’in açıklamaları şu şekilde gerçekleşmiştir:

Bugün Türkiye’nin iç siyasetinde yaşanan zor duruma rağmen buraya gelmeniz hepimizin ikilî ilişkilerin normalleşmesini istediğinin bir göstergesidir. Bu da her iki ülke halklarının yararına olacaktır.

22 “Darbe Girişiminin Arkasında ABD Var”, *Yeni Şafak*, 17 Temmuz 2016.

Erdoğan ise yaptığı açıklamayla Türk-Rus ilişkilerinin normalleşme yolunda ilerlediğini, 9 ay önce yaşanan krizin izlerinin hızlı bir şekilde silinmeye çalışıldığını ortaya koymuştur:

Çünkü Türkiye-Rusya ilişkileri çok farklı bir olumlu sürecin içerisine girmiştir. Önümüzdeki büyük hedefler belirlediğimiz bir süreçtir. İnaniyorum ki şimdi attığımız ve atacağımız bu adımlarla çok daha farklı bir sürecin içerisine gireceğiz. 15 Temmuz darbe girişiminde, ertesi gün sizlerin lider noktasında bizi arayışı hem tüm heyetimizi hem de tüm halkımızı mutlu etmiştir.²³

Her ne kadar bu tarihe kadar iki tarafın Suriye'deki politikaları tam olarak örtüşmese de yaşanan yakınlaşma 24 Ağustos 2016 tarihinde başlatılan Fırat Kalkanı Operasyonu'na karşı Rusya'nın sessiz kalmasını sağlamış ve Suriye'nin kuzeyini DEAŞ ve PKK'dan temizlemek için başlatılan operasyonun başarılı bir şekilde devam etmesine imkan vermiştir.

9 Ağustos 2016'da yapılan Erdoğan-Putin görüşmesinin üzerinden bir ay geçmeden iki lider 3 Eylül 2016'da Çin'de yapılan G-20 Zirvesi'ne katılmış ve bir dizi konu hakkında iki saatlik bir görüşme yapmışlardır. Görüşme ile ilgili Putin bir açıklama yaparak ikili ilişkilerin her geçen gün daha ileriye taşındığını vurgulamıştır:

Türkiye'de iç siyasi hayatın normalleşmesini görmekten memnuniyet duyuyoruz. Türkiye'nin zor bir dönemden geçtiğini görüyoruz. Türkiye terörle mücadele etmektedir ve önemli tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır, bunu biliyoruz. Zaten terörle mücadeleyle ilgili pozisyonlarımızı daha önce anlatmıştık birbirimize. Türkiye'deki durumun normalleşmesi konusunda önemli başarılar var ama normalleşme tamamen sağlandıktan sonra daha hızlı bir şekilde ileriye gidebileceğiz.²⁴

2016 yılının son çeyreğine doğru sıklaşan görüşmelerin bir diğeri Rusya Devlet Başkanı Putin'in 10 Ekim 2016'da 23. Dünya Enerji Kongresi'ne katılmak üzere İstanbul'a gelmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Toplantı sonrasında ilişkilerin normalleşmesi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan şu açıklamayı yapmıştır:

23 Rusya'da tarihi Erdoğan-Putin görüşmesi, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/rusyada-tarihi-erdogan-putin-gorusmesi-265253.html>, (Erişim Tarihi: 09.08.2016).

24 "G20'de Erdoğan-Putin Görüşmesi Sona Erdi", TRT Haber, 3 Eylül 2016.

Türkiye ile Rusya arasındaki normalleşme sürecinin aynen devam edeceğine inancım tamdır. Bölgedeki mevcut görüşmeler çok hassas bir konu. Suriye konusunu etraflıca ele alma imkanımız oldu. Bu konuda ne gibi işbirliği yapabiliriz, bunların değerlendirmesini yaptık. Türk Akımı konusunun da aramızda değerlendirmesini yaptık. Sürecin hızlandırılması konusunda da az önce atılan imza ile noktayı koyduk.²⁵

Uçak krizinden itibaren ilişkilerin normalleşmesi için verilen uğraş sonucunda tarafların daha rahat iletişim kurabildiği şartların oluşması sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Devlet Başkanı Putin'in sık sık telefon ile görüşmeleri de mevcut normalleşmeye katkı sağlarken 19 Aralık 2016 tarihinde beklenmedik bir suikast hem iki ülke kamuoyunda hem de uluslararası arena da “2015 sonunda ilişkileri donduran uçak krizi ile aynı etkiye sahip yeni bir kriz mi doğacak?” sorusunu akıllara getirmiştir. Rusya'nın Türkiye Büyükelçisi Andrey Karlov, Çankaya'da “Gezgin Gözüyle Kaliningrad'dan Kamçatka'ya Rusya” konulu fotoğraf sergisinin açılış konuşmasını yaptığı sırada suikasta uğramıştır. Suikast sonrasında tarafların itidalli yaklaşımları 2015 sonunda oluşan ortamın tekrarlanmasını engellemiş ve 20 Aralık 2016'da gerçekleştirecek olan Türkiye, Rusya, İran Dışişleri Bakanları toplantısı planlandığı gibi gerçekleştirilmiştir.

Devlet Başkanı Putin, suikastın provokasyon olduğunu değerlendirerek şöyle demiştir:

Karlov'un öldürülmesi Rusya-Türkiye ilişkilerini bozmaya yönelik bir eylemdi... Açık konuşmak gerekirse, uçağımızın Türk liderliğinin emri olmadan, Rusya-Türkiye ilişkilerine zarar vermek isteyen insanlar tarafından düşürüldüğü tezine şüpheyle bakıyordum. Fakat büyükelçimize bir polis tarafından düzenlenen saldırı ardından fikrimi değiştirmeye başlıyorum... Bana göre her şey mümkün. Yıkıcı unsurların, emniyet ve istihbarat teşkilatları ve ordu da dahil olmak üzere Türk devlet organlarına derin bir biçimde nüfuz etmiş olması mümkün. Fakat kendimde birilerini bir şeyle suçlama hakkını görmüyorum. Karlov'un öldürülmesi Rusya-Türkiye ilişkilerine zarar vermeyecek.²⁶

25 “Dünya Enerji Kongresi'nde Bir Araya Gelen Erdoğan ve Putin Sonrasında Türk Akımı'nda İmzaları Attı”, Energy World, 11 Ekim 2016, <http://energyworld.com.tr/dunya-enerji-kongresinde-bir-araya-gelen-erdogan-ve-putin-sonrasinda-turk-akiminda-imzalarlari-atti.html>, (Erişim tarihi: 11 Ekim 2016).

26 “Putin: Rus uçağını düşürenlerin amacı...”, Aljazeera, 23 Aralık 2016.

GÜVENLİK İLİŞKİLERİ

Türkiye ve Rusya Soğuk Savaş döneminde rakip kamplarda yer almış ve bu dönemde Rusya'nın Türkiye'den toprak talepleri dahi olmuştu. İki kutuplu sistemde Rusya'yı dengelemek için Türkiye NATO'nun desteğine her zaman ihtiyaç duymuştur. Fakat SSCB'nin dağılması ile Rus baskısı önemli oranda azalmıştır. Dünya iki kutuplu sistemden önce ABD önderliğinde hiyerarşik ya da tek kutuplu bir sisteme doğru evrilmiş akabinde de çok kutuplu bir yapıya bürünmüştür. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin Rusya'ya yönelik güvenlik endişesi belirgin bir biçimde hafiflemiştir.

Bu göreceli hafiflemeye rağmen 1990'lı yılların ortalarına doğru Türkiye-Rusya ilişkilerinde bazı sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda Rusya'nın dış politikasında 1993 yılı başlarından itibaren geçerli olmak üzere “yakın çevre” doktrininin egemen olması ve özellikle hem Türkiye hem de Rusya'nın ilgi alanlarının çakışması bu sorunların başında gelmiştir. Rusya, yakın çevre doktrinini hayata geçirebilmek için Kafkaslar ve Güney Asya'daki etnik çatışmaları kullanmış, bu çatışmalara müdahalede bulunmuş, hatta bazı yeni çatışmaları da teşvik etmiştir.²⁷ Bu gelişmelere rağmen siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlenmesine paralel olarak 1990'ların sonlarında güvenlik alanında da ilişkiler ivme kazanmıştır.

Özellikle Karadeniz'in iki ülke arasındaki hassas kesişme noktasını oluşturması ve ABD'nin de bölgede ilgi duyması güvenlik dengesinin oluşumunda sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi ABD'nin Karadeniz'de etkin olmak istemesi dolayısıyla meydana gelmiş ve bu gelişme Türkiye ve Rusya'yı Montrö'yü korumak adına işbirliğine sevk etmiştir.²⁸ Bu zemin üzerinde gelişen Türkiye-Rusya ilişkilerinin güvenlik boyutu AK Parti döneminde birkaç önemli süreçten geçmiştir. Bunlardan ilki Irak'ın işgali öncesinde Türkiye'nin ABD'ye topraklarını (liman ve havaalanlarını) kullandırma yetkisi verecek 1 Mart 2003 tezkeresinin Mecliste reddedilmesidir. Tezkerenin reddedilmesi Rusya için Türkiye'yi farklı bir noktaya taşımış ve klasik Batı

²⁷ İler Turan, *Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve Fırsatlar*, (BİLGESAM Rapor, Sayı: 5, İstanbul: 23 Mayıs 2009).

²⁸ Çelikpala, “1990'lardan Günümüze Türk-Rus İlişkileri”, s. 289.

müttefik rolünden sıyrılmasına ve bağımsız kararlar alabilen, bu bağlamda da güvenilebilir bir müttefik olabilecek potansiyele sahip olan bir ülke haline dönüştürmüştür.

Diğer bir husus 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'dır. Bu savaş sırasında Türkiye hem tarafsızlığını korumaya özen göstermiş hem de insani sorunlar yaşanmaması için özellikle Gürcistan halkına yardımcı olmaya çalışmıştır. Türkiye, Batı bloğuna dahil olmasına rağmen savaş sırasında özellikle Montrö Anlaşması'nı eksiksiz uygulaması ve tarafsız kalmasıyla Rusya'nın gözünde bölgede büyük saygınlık kazanmıştır.²⁹ Bu bağlamda ABD'nin Gürcistan'a "yardım" taşıyan, toplam 140.000 ton ağırlığındaki iki hastane savaş gemisini boğazlardan geçirme isteğini Montrö Sözleşmesi'ne aykırı olduğu için reddeden Türkiye bu gemilere geçiş izni vermemiş ve ABD'nin bu iki gemi yerine üç adet daha küçük gemi ile boğazlardan geçmesini sağlamıştır. Ayrıca AK Parti döneminde Türkiye, Kafkasya ülkelerinin toprak bütünlüklerinin korunmasının önemli olduğunun bilinciyle bölgedeki sorunların barışçı yollardan çözüme kavuşturulması ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi için Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu³⁰ girişimi önerisini getirmiş ve hayata geçirilmesi için çaba harcamıştır. Bu girişimlere Rusya'nın verdiği destek her ne kadar taraflar arasında kırılgan hususlar –özellikle Balkanlar ve Güney Kafkasya'da ki donmuş çatışmalar– var olsa da Türkiye-Rusya ilişkilerinin güvenlik boyutunun da sağlam bir zemine oturmaya başladığının göstergesidir.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin güvenlik boyutu noktasında gündeme gelen konulardan bir tanesi de Kıbrıs sorunudur. Rusya özellikle konjonktürel olarak Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRK) ile iyi ilişkiler geliştirmeyi seçmiştir. Özellikle Yunanistan ile sahip olduğu ticari ve siyasi ilişkiler oldukça ileri düzeyde olmasının yanı sıra GKRK'yı da hem Rusya için off-shore alanı olarak görmekte hem de Akdeniz'de bulunması hasebiyle stratejik bir zemin olarak dikkate almaktadır. AK Parti döneminde bu yaklaşım küçük değişiklikler yaşamış olsa da genel görünüm çok fazla değişmemiştir. Özellikle Rusya'nın

29 Özbay, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010", s. 57.

30 Platform ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Vügar İmanov, "Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu", *Central Euroasian Studies: Past, Present and Future*, (Mayıs 2011), s. 143-153.

24 Nisan 2004'te yapılan Annan Planı'na ilişkin referandumun sonucunun olumsuz çıkmasından sonra BM Güvenlik Konseyi'nde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) tecriidine son verilmesi için bir çağrı yapılmasını engellemesi bunun bir göstergesidir.

SONUÇ

Rusya'nın sahip olduğu potansiyel güç Türkiye için sürekli bir tehdit kaynağı olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Yine de Rusya gibi bir büyük ülkeyle güçlü ilişkiler sürdürülmesi Türkiye için bulunduğu coğrafyada özel önem arz etmektedir. Makalede sınırlılıklardan dolayı her konuya değinilememiş olsa da ikili ilişkiler bazı alanlarda rekabetçi, bazı alanlarda işbirliğine uygun bir nitelik arz etmektedir.

Bu bağlamda Türkiye-Rusya ilişkileri Türkiye'nin temel dış politika anlayışından çok önemli bir sapma gerçekleşmeden ilerlemektedir. Dış politika sorunlarının çözümünde çoğunlukla zor kullanmamayı benimseyen Türkiye hem devletlerarası ilişkilerin temel motivasyonu olan "çıkar" temeli üzerinde ilişkilerini geliştirirken hem de sorumlu bir devlet anlayışı ile çevresinde ve dünyada gerçekleşmekte olan gelişmelere duyarsız kalmamayı tercih etmektedir.

Türkiye'nin Rusya politikası 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş döneminin de etkisiyle rekabetin ön plana çıktığı, ikili ilişkilerde daha çok milliyetçi söylemlerin baskın olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkarken 2000'li yıllar AK Parti hükümetlerinin uygulamaya soktuğu proaktif dış politika anlayışının da etkisiyle karşılıklı güvenin arttığı, ihtiyatlı ve dengeli bir işbirliğine yerini bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana ikili ilişkilerde görülen en yoğun yakınlık bu altın çağ olarak adlandırılan dönemde vuku bulmuştur. Fakat tam bu yoğun ekonomik ilişkilerin daha da gelişerek bölgesel anlamda barışın ve istikrarın sağlanmasına yönelik kullanılabilir hale gelmesi beklenirken 2008 yılında gerçekleşen Rusya-Gürcistan savaşı ve Suriye iç savaşı karşılıklı ilişkileri test etmiş ancak ağır bir darbe vurmamıştır.

Özellikle Suriye'deki iç savaş 2011'den beri Türk-Rus ilişkilerini test ederken bir anlamda bu ilişkilerin sağlam olduğu yönünde uluslararası toplumda bir kanı oluşmasına sebep olmuştur. Ancak 2015 yılının son çeyreğinde ger-

çekleşen Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesi ve bu nedenle angajman kuralları gereği Türk jetleri tarafından düşürülmesi altın çağını yaşayan Türk-Rus ilişkilerini oldukça derinden sarsarken bölgesel ve küresel etkiler doğurmuştur. Akabinde Rusya'nın Türkiye Büyükelçisi'nin elim bir suikaste kurban gitmesi de ilişkilerin seyri ile ilgili kuşkuları bir kere daha gündeme getirmiştir. Fakat tüm bu yaşananlara rağmen krizlerin başarılı bir şekilde çözümlendiği ve ilişkilerin geliştirilmeye devam edildiği görülmektedir.

YAZARLAR

YAZARLAR

Abdullah Erboğa

Beykent Üniversitesi İşletme (ana dal) ve Uluslararası İlişkiler (yan dal) bölümlerinden mezun oldu. Yüksek Lisans eğitimini Bahçeşehir Üniversitesi Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora çalışmalarına devam etmektedir. Çalışma alanları arasında bölgesel güvenlik, Körfez ülkeleri, ABD-Körfez ilişkileri ve Körfez güvenliği bulunmaktadır. SETA Strateji Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Ali Balcı

Doç. Dr. Ali Balcı 2004 yılından itibaren Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmakta ve burada lisans düzeyinde Uluslararası İlişkiler Giriş ve Türk Dış Politikası derslerinin yanı sıra lisansüstü düzeyde Postkolonyal Çalışmalar ve Postyapısalcılık ve Türk Dış Politikası gibi dersler vermektedir. *International Relations (Sage)*, *Ethnicities*, *Mediterranean Quarterly*, *Turkish Studies*, *Uluslararası İlişkiler* ve *Middle East Critique* gibi dergilerde makaleleri yayımlanmıştır. Aralık 2016'dan itibaren *Insight Turkey* dergisinin yardımcı editörlüğünü yapmaktadır. Türkiye'de Militarist Devlet Söylemi (Kadim Yayınları, 2011), Dış Politikada Hesaplaşmak: AK Parti, Ordu ve Kemalizm (Etkileşim Yayınları, 2015), *The PKK-Kurdistan's Workers Party's Regional Politics During and after the Cold War* (Palgrave Macmillan, 2017) ve *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar* (Alfa Yayınları, 2017) başlıklı kitapları yayımlanmıştır.

Enes Bayraklı

Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü lisans mezunu olan Enes Bayraklı aynı üniversitede Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı. 2009-2010 yılları arasında İngiltere Nottingham Üniversitesi'nde doktora tezi için araştırmalarda bulundu. 2011-2013 yılları arasında Londra Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde uzman ve müdür yardımcılığı pozisyonunda çalıştı. Aynı dönem içerisinde 2012 Ağustos-Aralık ayları arasında kurucu müdür olarak Bükreş ve Köstence Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinde görev aldı. 2013 yılından beri Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı üniversitede Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı Anabilim Dalı başkanlığı görevini yürütmektedir. SETA Avrupa araştırmaları direktörlüğü görevini yürüten Bayraklı'nın çalışma alanları arasında İslamofobi, Avrupa'da aşırı sağ hareketler, dış politika analizi, Alman siyaseti ve dış politikası bulunmaktadır.

Ersin Çahmutoğlu

Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu olan Ersin Çahmutoğlu siber güvenlik alanında çalışmaktadır. 2015 yılında SETA Dış Politika/Güvenlik birimindeki staj döneminde uluslararası terörizm alanında çalıştıktan sonra 2015-2016 yıllarında çeşitli kurumlarda siber güvenlik alanında eğitimler almış ve seminerlere katılmıştır. 2013 yılından itibaren çeşitli gazete ve dergilerde yazar Çahmutoğlu halen siber istihbarat, sosyal mühendislik, siber terörizm, bilgi güvenliği, nesnelerin interneti ve siber silahlar üzerine araştırmalarını sürdürmektedir.

Filiz Ciciođlu

Lisans eğitimini 2001 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. "Avrupa Birliği'nin Siyasi Geleceği" isimli yüksek lisans tezini 2004 yılında tamamlayarak aynı yıl doktora eğitimine başladı. Doktora eğitimini "Sivil Toplum-Dış Politika İlişkisi Çerçevesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasına Sivil Toplum Kuruluşlarının Yaklaşımı" başlıklı tezi ile Prof. Dr. Kemal İnat danışmanlığında 2011 yılında tamamladı. 2001 yılından 2011 yılına kadar Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi, 2011 yılından bu yana da yrd. doç. dr. olarak görev yapmaktadır. Avrupa Birliği, sivil toplum-dış politika ilişkisi ve uluslararası örgütler alanlarında lisans ve lisansüstü düzeyde dersler vermekte olup bu konularda yazılmış bilimsel çalışmaları bulunmaktadır.

Hacı Mehmet Boyraz

2016 Haziran ayında Katip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (ana dal) ve Siyaset Bilimi & Kamu Yönetimi (çift ana dal) bölümlerinden birincilik ve en üstün başarı (*summa cum laude*) ile mezun olan Hacı Mehmet Boyraz şu anda Türk-Alman Üniversitesi Avrupa ve Uluslararası İlişkiler programında yüksek lisans öğrencisidir. Temmuz 2016'da SETA Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak göreve başlayan Boyraz'ın akademik ilgi alanları arasında Türk dış politikası, Avrupa siyaseti ve dış politikada yumuşak güç kullanımı yer almaktadır.

Hüsna Taş Yetim

2012 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Ağır-lıklı olarak Türk dış politikası, uluslararası ilişkiler teorileri ve güvenlik çalışmaları alanlarında çalışan Taş Yetim Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir.

İsmail Akdoğan

Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olan İsmail Akdoğan lisans eğitimini Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2005-2010 yılları arasında tamamladı. Bunun ardından 2010 yılında aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlayan Akdoğan 2013 yılında tezini savunarak buradaki eğitimini de başarıyla tamamladı. Daha sonra 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başlayan Akdoğan Körfez ülkeleri üzerine yaptığı doktora tez araştırmasına devam etmektedir.

İsmail Ediz

İsmail Ediz lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden aldıktan sonra Hacettepe Üniversitesi'nde yüksek lisans ve İstanbul Üniversitesi'nde de doktora derecelerini elde etti. Hellen Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilgiler Fakültesi'nde akademik çalışmalarına devam etmekte olan Ediz'in Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun sosyal ve siyasal tarihi ve Avrupa diploması tarihi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

İsmail Numan Telci

İsmail Numan Telci lisans eğitimini 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, yüksek lisansını da 2008 yılında Almanya'da Hochschule Bremen'de Avrupa Çalışmaları alanında tamamladı. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora çalışmalarına başlayan Telci, "Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim Sürecinde İç ve Dış Aktörlerin Rolü: 2011-2015" başlıklı tezini 2015'in Kasım ayında tamamladı. Doktora araştırması kapsamında 2012-2013 akademik yılında Kahire Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak görev yapan Telci'nin *Mısır Devrimi Sözlüğü* kitabı 2013 yılında yayımlandı. Halen Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde müdür yardımcılığı görevini yürüten Telci aynı zamanda Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. SETA Dış Politika Araştırmaları masasında araştırmacı olarak görev yapan İsmail Numan Telci'nin araştırma alanları arasında Mısır siyaseti, Mısır'daki toplumsal hareketler, Körfez ülkelerinin dış politikaları, Arap devrimleri ve devrim teorileri yer almaktadır. Telci *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*'nin ve www.misirbulteni.com internet sitesinin editörlüğünü yürütmektedir.

Kadir Temiz

Kadir Temiz 2006 yılında Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl İTÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü Siyaset Çalışmaları yüksek lisans programına başladı. 2010 yılında "Konfüçyanizm ve Alternatif Haklar Teorisi" başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesi aldı. Çin Hükümeti Bursu kapsamında Çin Halk Cumhuriyeti Peking Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü ve Şanghay Yabancı Diller Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırmacı olarak bulundu. 2017 yılında "The Rise of China and the Middle East: Chinese Foreign Policy Toward Iran, Israel and Turkey, 2001-2011" başlıklı teziyle Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nden doktora derecesi aldı. Halen Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde çalışmalarına devam etmektedir.

Kazım Keskin

1993 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitiren Keskin lisans eğitimini Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde, yüksek lisansını ise aynı fakülte ve bölümde "İnsan Haklarının Uluslararası İlişkilerde Araçsallaştırılması: 2. Körfez Savaşı Örneği" konulu teziyle tamamladı. İyi derecede Fransızca ve Almanca bilen Keskin Avusturya ve Almanya iç siyaseti üzerine çalışmakta olup halen Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir.

Merve Seren

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Kara Harp Okulu Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Bölümü'nde başladığı doktora çalışmalarının ders aşamasını burada tamamladıktan sonra tez aşamasında Polis Akademisi Uluslararası Güvenlik Bölümü'ne geçiş yaptı. "Stratejik İstihbaratın Güvenlik Stratejileri ve Politikaları Açısından Yeri ve Önemi" başlıklı teziyle doktora çalışmalarını tamamladı. 2011'de National Democratic Institute ve Freedom House tarafından yürütülen "Legislative Fellows" programına kabul edildi. 2012'de Atlantic Council tarafından "Young Atlanticist" seçilerek GLOBSEC Forum ve NATO Chicago Zirvesi'ne katıldı. 2013'te Richardson Center'ın düzenlediği "First Middle East Generational Ambassadors Summit" programına seçildi. 2015'te Atlantic Treaty Association ve NATO Public Diplomacy Division tarafından ortaklaşa düzenlenen "Youth Ministerial Meeting" programına katıldı. Ayrıca 2017'de Münih Güvenlik Konferansı ile Köber Vakfı tarafından "Munich Young Leaders 2017" seçildi. 2005-2015 yılları arasında TBMM'de Parlamenter Danışmanı olarak görev yaptı. Bir dönem SETA'da görev yapan Seren STM'de kariyerini sürdürmekte ve güvenlik, savunma ve istihbarat konularında çalışmalarına devam etmektedir.

Muhittin Ataman

1992 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 1994-1996 yılları arasında Central Oklahoma Üniversitesi'nde yüksek lisans, 1996-1999 yılları arasında Kentucky Üniversitesi'nde de doktora çalışmalarını tamamladı. 2001 yılından 2014 yılına kadar Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Bu süre zarfında bölüm başkanlığı, enstitü müdür yardımcılığı ve dergi editörlükleri gibi idari ve akademik görevlerde bulundu. 2012-2014 yılları arasında Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) Genel Sekreteri olarak görev yaptı. Aynı dönemde Yükseköğretim Kurulu'nda (YÖK) Başkan Danışmanı ve Dış İlişkiler Birimi Koordinatörü olarak çalıştı. 2014 yılından bu yana Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Prof. Ataman aynı zamanda *Insight Turkey* dergisi editörlüğü görevlerini de yürütmektedir. Ortadoğu siyaseti ve Türkiye dış politikası konularında yurt içi ve yurt dışında yayımlanan pek çok Türkçe ve İngilizce dergide ve derleme kitapta makaleleriyle katkıda bulunan Prof. Ataman *Dünya Çatışma Bölgeleri I-II*, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009* ve *Küresel Güç ve Refah* adlı kitaplar ile *Ortadoğu Yıllığı* dergisinin editörlerindedir. Daha çok Türk dış politikası ve Ortadoğu siyaseti konularında özellikle de Körfez ülkeleri hakkında akademik çalışmalar yapmaktadır.

Mustafa Caner

2010 yılında Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2013 yılında "Sosyal Kontrol Kavramı Açısından Tıp Sosyolojisinin İmkanları" başlıklı tez çalışmasıyla yüksek lisans derecesini aldı. 2012 yılında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığı Sakarya Üniversitesi'nde 2013 yılında Ortadoğu Çalışmaları alanında doktora eğitimine başladı. 2014 yılından beri Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü bünyesinde araştırma görevliliği ve 2017 yılından beri de aynı enstitüde müdür yardımcılığı görevlerini yürütmektedir. İran siyasi yapısı, İran iç siyaseti, İran dış siyaseti, İran siyasi kültürü konuları üzerine odaklanmakta, "İran'da Reform Hareketinin Doğuşu, Yükselişi ve Dönüşümü: Hatemi Dönemi" başlıklı doktora tezini yazmaya devam etmektedir.

Mustafa Cüneyt Özşahin

Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini de Fulbright burslusuz olarak University of Missouri-Columbia Siyaset Bilimi Bölümü'nde tamamladı. 2015 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan doktora diplomasını aldı. Araştırma konuları arasında Ortadoğu, uluslararası politik ekonomi, insan güvenliği ve demokratikleşme bulunan Mustafa Cüneyt Özşahin Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde çalışmalarını sürdürmektedir.

Oğuz Güngörmez

Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2014 yılında birincilikle mezun olmuştur. Şu anda Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. SETA İstanbul Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. İlgilendiği araştırma konuları arasında Avrupa Birliği, Türkiye-AB ilişkileri ve Ortadoğu'da silahlanma yer almaktadır.

Ömer Yılmaz

2001 yılında Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Universität Kassel'de (Almanya) "Global Political Economy" isimli master programında 2006 yılında tamamladı. Doktora çalışmasını ise Universität Siegen'de (Almanya) Siyaset Bilimi alanında tamamlayarak siyaset bilimi doktoru (PhD) unvanını "magna cum laude" (yüksek onur) derecesi ile Şubat 2015'te kazandı. Akademik dergi ve kitaplarda yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır. İleri düzeyde İngilizce ve Almanca, başlangıç düzeyinde ise Arapça bilmektedir.

Özgür Tüfekçi

Dr. Özgür Tüfekçi Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Yüksek lisansını Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler alanında ve doktoraasını Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler alanlarında alan Özgür Tüfekçi'nin çalışma alanları arasında Avrasyacılık söylemleri, milliyetçilik kuramları, ulus inşası, yükselen güçler ve jeopolitik teoriler bulunmaktadır. Tüfekçi'nin doktora çalışması *The Foreign Policy of Modern Turkey: Power and the Ideology of Eurasianism* ismiyle kitaplaştırılmış ve I. B. Tauris tarafından basılmıştır. Ayrıca Dr. Tüfekçi'nin Cambridge Scholars Publishing tarafından yayınlanmış iki editörlü kitabı *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges* ve *Domestic and Regional Uncertainties in the New Turkey* daha bulunmaktadır. Tüfekçi 2008 yılından beri İngiltere merkezli düşünce kuruluşu CESRAN International'ın kurucu Genel Direktörüdür. Aynı zamanda Journal of Global Analysis'in başeditörü ve Caucasus International dergisinin kıdemli editörüdür.

Ramazan Erdağ

2012 yılından itibaren Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden lisans, Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2008 yılında yüksek lisans ve 2011 yılında doktora derecelerini almıştır. Lisans düzeyinde Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Hayatı derslerinin yanında lisansüstü düzeyde Türk Dış Politikasında Güncel Konular ve Uluslararası Güvenlikte Güncel Konular derslerini vermektedir. *Libya in the Arab Spring: From Revolution to Insecurity* (Palgrave Macmillan, 2017) başlıklı bir kitabı bulunmaktadır.

Sema Kırıcı

Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Yüksek lisansını Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "Türkiye'nin Balkan Politikası" konulu çalışması ile yaptı. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde çalıştı. AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları'nda Ekonomik İşler ve Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Üyeliği, Genel Başkan Danışmanlığı ve Dış İlişkiler Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 25. ve 26. Dönem Balıkesir Milletvekili ve TBMM Başkanlık Divanı Üyesi seçildi. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.

Talha Köse

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Sabancı Üniversitesi Uyuşmazlık Analizleri ve Çözümleri programında, George Mason Ü. Institute for Conflict Analysis and Resolution'daki doktorasını da "Re-Negotiating Alevi Identity: Conflict and Cooperation Narratives and the Constitution of New Alevi Identity" başlıklı tez ile tamamladı. SETA'da araştırmacı, SETA DC'de araştırma koordinatörü olarak çalıştı. İbn Haldun Üniversitesi'nde öğretim üyesidir.

Ufuk Ulutaş

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Ufuk Ulutaş Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde lisansını, Ohio State Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisansını ve Ankara YBU Uluslararası İlişkiler'de Suriye'deki DEAŞ varlığı üzerine doktorasını tamamladı. Kudüs İbrani Üniversitesi'nde İbranice ve Ortadoğu politikası dersleri aldı. Mershon Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Merkezi'nde araştırma asistanı ve Melton Yahudi Çalışmaları Merkezi'nde önce Samuel M. Melton ardından George M.&Renée K. Levine araştırmacısı olarak çalıştı. Ohio State Üniversitesi'nde dünya tarihi dersleri verdi. SETA DC Ortadoğu Program Koordinatörlüğünü yürüttü. Mogadişu merkezli Heritage Institute for Policy Studies isimli düşünce kuruluşunun yönetim kurulunda yer aldı. Halihazırda SETA'nın Dış Politika Direktörü olarak görev yapan Ulutaş Akşam gazetesinde köşe yazmakta ve TRT Haber kanalında "Küresel Siyaset" isimli haftalık televizyon programını yapmaktadır. Ortadoğu siyaseti ve tarihi, İsrail siyaseti ve Yahudi tarihi, Türk dış politikası ve ABD'nin Ortadoğu politikası üzerine çok sayıda akademik makale ve rapor kaleme aldı. *The State of Savagery: ISIS in Syria* isimli kitabın yazarı olan Ulutaş'ın yoğunlaştığı konular arasında Suriye, Filistin, İsrail ve devlet dışı şiddet kullanan aktörler yer almaktadır.

Ünal Tüysüz

2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden 2014 yılında yüksek lisans derecesi aldı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Aynı yıl doktora eğitimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda başladı. Halen aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Veysel Kurt

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2006 yılında mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisansını 2009 yılında tamamladı. Doktora çalışmasını İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. Ortadoğu'da otoriteriyenizm, demokratikleşme ve asker-sivil ilişkileri konularında çalışan Kurt'un siyaset bilimi alanında yayımlanmış makaleleri ve yorumları bulunmaktadır.

Yaşar Sarı

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Lisansını İstanbul Üniversitesi, yüksek lisans ve doktorasını da ABD'deki Old Dominion Üniversitesi ile Virginia Üniversitelerinde tamamlamıştır. ABD, Kırgızistan ve Türkiye'de çeşitli üniversitelerde çalışmalar yapmıştır. Başta Orta Asya, Kafkasya ve Rusya konularında olmak üzere Türkçe ve İngilizce kitap bölümleri ve makaleler kaleme almıştır.